

איכה: שלוש שנים לשבעה באוקטובר

אריה לייב תורן · 7 באוקטובר 2026

"איכה", השאלה הראשונה שאלוקים שואל את האדם, עדיין ממתינה לתשובה.

מאת אריה לייב תורן

השאלה

היום מלאו שלוש שנים ל-7 באוקטובר 2023. באותו בוקר של שמחת תורה פרצו מחבלים בהובלת חמאס את גבול עזה ורצחו כ-1,200 איש, רובם אזרחים. יותר מ-350 נרצחו במסיבת נובה; משפחות שלמות נרצחו בבתיהן. 251 בני אדם נחטפו לעזה. זה היה היום הקטלני ביותר בתולדות מדינת ישראל.

אחרים יכתבו היום על השמות. המאמר הזה עוסק בשאלה.

השבת נקרא את פרשת בראשית. אחרי החטא הראשון התורה מתעדת את השאלה הראשונה שאלוקים שואל אדם: "וַיִּקְרָא ה' אֱלֹקִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה" (בראשית ג, ט).

שאלה שאין צורך בתשובה

הקב"ה אינו מבקש מידע. רש"י מסביר שידע היכן הוא, ושאל רק כדי ליכנס עמו בדברים, שלא יהא נבהל להשיב. "איכה" איננה חקירה. היא דלת שמוחזקת פתוחה.

המדרש שומע בה מילה נוספת. בראשית רבה (יט, ט) קורא את אותן ארבע אותיות – אל"ף, יו"ד, כ"ף, ה"א – "איכה", פתיחת מגילת איכה. הכנסתיו לגן, אומר הקב"ה, ציוויתיו, עבר על ציוויי, שילחתיו – וקוננתי עליו: איכה. לפני שהיא תביעה, "איכה" היא אבל.

שתי הקריאות יחד הן העמדה שהיום הזה מבקש. שאלת האחריות איננה הפך האבל; היא צומחת ממנו. דווקא משום שהאובדן גדול כל כך, אסור לשאלה להתעמעם.

ארבעה פסוקים של התחמקות

תשובת אדם באה בשלבים. "אֶת קִלְקִלְךָ שְׁמַעְתִּי בְּגֶן וַאֲרֵא כִּי עִירָם אֶנֶכִּי וְאַחֲבָא" (ג, י). קודם פחד, אחר כך הסתתרות. כשהקב"ה שואל ישירות "הֲמֵן הָעֵץ... אָכַלְתָּ?" (ג, יא), עונה אדם: "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נָתַנָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאָכַל" (ג, יב).

במשפט אחד שתי השלכות: היא עשתה, ואתה נתת אותה לי. רש"י בשתי מילים: "כאן כפר בטובה". מתנת בת הזוג הופכת לתירוץ. חוה ממשיכה באותו דפוס: "הֲנִנֵּחַשׁ הָשִׂיאֲנִי וְאָכַל" (ג, יג). האשמה מתגלגלת במורד, עד שהיא מגיעה אל היצור היחיד שאין לו למי להעביר אותה.

ושימו לב מה הקב"ה עושה עם הנחש: הוא אינו שואל אותו דבר. רש"י (ג, יד) מסביר שאין מהפכין בזכותו של מסית, כי היה לו מה להשיב: דברי הרב ודברי התלמיד – דברי מי שומעין? האויב נתבע לדין; אין מזמינים אותו להסביר את עצמו. השאלות מופנות אל מי שהופקדו לשמור על הגן.

זה הלך הראשון של יום כזה. חמאס הוא הנחש של 7 באוקטובר, ושום דבר כאן אינו ממתיק את אשמתו. אבל הנחש מעולם לא פטר את אדם מ"איכה". אשמת האויב ותשובת השומר נרשמות בשני פנקסים נפרדים.

מה חב השומר

התורה מראה איך נשמעת נאמנות. יעקב, בדין וחשבון ללבן אחרי עשרים שנות רעייה, אומר: "טִרְפָּה לֹא הִבֵּאתִי אֵלַיךְ אֲנֹכִי אַחֲטָנָה... הָיִיתִי בְיוֹם אֶכְלָנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלִילָה" (בראשית לא, לט-מ). הרועה אינו מציג את הזאב כאליב.

יהודה, הערב לבנימין, אומר: "אֲנֹכִי אֶעְרְבֶנּוּ מִיָּדֵי תְּבַקֶּשֶׁנוּ" (מג, ט). זו אותה מילה שחז"ל אומרים: כל ישראל ערבים זה בזה. האחריות כאן איננה קודם כול עניין של תקנון. היא של ברית: קשרתי את עצמי אליך, ולכן אני עונה בעדך. התורה מצפה שמנהיגים ייכשלו. בדיני הקרבנות נאמר: "אֲשֶׁר נָשִׂיא יִחָטָא" (ויקרא ד, כב). לא "אם" – "אשר". רש"י, בעקבות הגמרא (הוריות י"ע"ב), דורש "אשר" לשון "אשרי": אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו. הדור המבורך איננו זה שמנהיגו אינם טועים. הוא הדור שמנהיגיו אומרים זאת, בגלוי, וקרבן בידם. והתורה מרחיקה מעבר לכוונה. כשנמצא חלל בשדה ולא נודע מי הכהו, זקני העיר הקרובה רוחצים ידיהם ואומרים: "יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה" (דברים כא, ז). המשנה (סוטה ט, ו) שואלת: וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא שלא בא לידנו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לווייה. מנהיגי העיר עונים לא רק על מה שעשו, אלא גם על ההגנה שהיו חייבים.

שני מלכים

הנביא מעמיד שני מלכים זה מול זה. שאול, מול שמואל, מסביר: העם לקח מן השלל (שמואל א טו, טו, כא); "יִרְאֵתִי אֶת הָעָם וְאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם" (טו, כד). דוד, מול נתן, אומר שתי מילים: "חָטָאתִי לָהּ" (שמואל ב יב, יג). לשאול נאמר שהממלכה נקרעה ממנו (שמואל א טו, כח). מלכות דוד נמשכת. מי שהודה – שמר על הכיסא; מי שהסביר – איבד אותו.

שלוש שנים

גם ההיסטוריה שלנו מכירה את ההבדל. באפריל 1974, אחרי מלחמת יום הכיפורים, התפטרה גולדה מאיר, אף שהיא עצמה לא הואשמה אישית, ואמרה בכנסת, בלשון זו או קרובה לה, שאי אפשר להתעלם מן התסיסה בציבור, מוצדקת או לא. לפני כן ישב קצין המילואים מוטי אשכנזי מול משרד ראש הממשלה ודרש מראשי המדינה לקחת אחריות.

אחרי 7 באוקטובר, היו שענו. האלוף אהרון חליוה, ראש אמ"ן, התפטר באפריל 2024: "אגף המודיעין שבפיקודי לא עמד במשימה שהופקדנו עליה." רב־אלוף הרצי הלוי הודיע בינואר 2025 על התפטרותו מתפקיד הרמטכ"ל: "בבוקר 7 באוקטובר, תחת פיקודי, נכשל צה"ל במשימתו להגן על אזרחי ישראל." זמן קצר אחריו הודיע גם אלוף פיקוד הדרום, ירון פינקלמן, שיפרוש, ואמר שנכשל בחובתו להגן על הנגב המערבי. המכתבים האלה לא החזירו איש. אבל הם היו תשובות ל"איכה".

בדרג המדיני השאלה עדיין פתוחה. כפי שציין השבוע ה"טיימס אופ ישראל", ראש הממשלה מעולם לא קיבל על עצמו אחריות ישירה ל-7 באוקטובר. אין צורך להשתייך לשום מחנה כדי לראות שהמשפט שכתבו המפקדים – "זה קרה תחת פיקודי" – טרם נכתב בידי מי שהחזיקו בפיקוד העליון יותר.

הדפוס חוזר

בשבוע שעבר חזרה השאלה בצורה חדשה. ב־30 בספטמבר 2026 תקף טייס המשנה של טיסת flydubai FZ1073 מדובאי לתל אביב את הקברניט בגרון החירום של תא הטייס; רשויות איחוד האמירויות מגדירות זאת ניסיון לפעולת טרור. הקברניט הפצוע, הנוסעים וצוות נוסף שהיה על המטוס עצרו אותו, והמטוס נחת בשלום בסעודיה. בתוך ימים אמרה שרת התחבורה שבדיקת הצוותים היא עניינם של גופי המודיעין, ראשי האופוזיציה דרשו את הדחתה, ונשיא ארה"ב אמר שהוא מאמין באופן אישי שאיראן עומדת מאחורי התקיפה, בעוד סגנו אמר שלא ראה דבר חד־משמעי. איך בודקים צוותים זרים – זה נושא למאמר נפרד, ויש לו מאמר. כאן העניין הוא צורת התשובה: זה היה התפקיד של מיישהו אחר. אם יתברר שאיראן מאחורי התקיפה, זה שוב הנחש. הוא לא יענה "איכה" בשביל אף אחד.

מה איננו תשובה

תשובה איננה שעיר לעזאזל, סיסמה או שורה בקמפיין. בעונת בחירות קל להניף אחריות נגד הצד השני וקשה להחיל אותה על הצד שלך. משפחות הנופלים והחטופים, אנשי הדרום והצפון, לא ביקשו נקמה ביריבים של איש. הם ביקשו את מה שהקב"ה ביקש בגן: שמישהו יצא מבין העצים. ו"איכה" איננה נשאלת רק שרים ואלופים. כל אחד מאיתנו נשאל היכן עמד ומה יעשה עכשיו – למען השכולים, הפצועים, אנשי המילואים ומשפחותיהם, המפונים. אבל בבראשית השאלה מופנית קודם אל מי שקיבל את הציווי. מי שביקשו את אמון האומה – נשאלים ראשונים, ובקול הרם ביותר.

הנני

התורה נותנת לנו את התשובה שאדם לא נתן. כשהקב"ה קורא לאברהם, הוא עונה במילה אחת: "הֲנִי" (בראשית כב, א). בלי הסבר, בלי צד שלישי, בלי נחש. שלוש שנים אחרי 7 באוקטובר, עם ישראל עדיין מחכה לשמוע את המילה הזאת מכל מי שעמד על המשמר.

ה' ינחם את המשפחות, יחזק את כל השומרים עלינו, ויתן למנהיגינו את האומץ לענות.

Prepared in deep partnership and cooperation with Grok and xAI

כל הכבוד לריבוננו של עולם • הטעויות שלי.